
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

PINTÉR LAJOS FEHÉR-SZÍNKÉPEI

Költészet 1971–1996

TANDORI DEZSÓ

Előttörténet I. Ács Károly, Bori Imre, aztán Bányai János és mások – szerkesztők, szerzők –, íme, „nekem”: a HÍD. Újvidék. Magam „Költészet 1960...”-at írnék önvallomás fölé. A 60-as évek első 2/3-ának hazai publikációs reménytelensége. (Az ilyenfajta poétának, mint voltam.) Áttörés: ismétlem, Ács, Bori... Most akkor egy szerény visszatérés, íme, így. Folyamatosság.

Előttörténet II. Kormos István, szegről-végről Pintér Lajos első mentora. Le nem számíthatva őket, mestereimet (Nemes Nagy, Ottlik, Mészöly – Ács Károllyal is Mészölyéknél ismerkedhettem meg –, a személyesen-kívül Weöres stb.), szegről-végről első mentorom Kormos István. A legendás, a feledhetetlen. Mulatságos egyezések: *Töredék Hamletnek* című kötetem (tucatszor megírt történet) eredetileg *Egyetlen* lett volna, e szó nyitott, folytatást váró tartalomtartományával (határvidékével). Majd az *Egy talált tárgy megtisztítása* – a még akkor is szalonképtelen Rimbaud okán? – nem lehetett *A. Rimbaud a sivatagban forgat*. Kétségkívül megtisztelve érezhetem magam Hamlet, J. A. (és Max Ernst etc., szürrealisták) védőernyője alatt. De az „egyetlen” és a Rimbaud-utalás: a kizárólagosság és az abbaahagyás örökkézetét hordozta volna. (Jó, hogyan lehetne bármi is kizárólagos; hogyan „hagyhatnám” abba; mibe?) Pintér Lajos csuda kis anekdotát mond el kötete „fülén”. A füles: Kormossal kiókumlálták a *Fehéringes folyók* címet (szépségesen Kormos, húségesen és jellemzően Pintér), ám ebből az események kisördögei révén *Fehéringes foglyok* lett. Fogalmam sincs, Pintér a mostani (*Orpheusz Könyvek*) borítón a feketével kirajzolt folyosó változatot és a „mögötte” szürkés árnyalattal derengtetett „folyósat” kettősségében mennyire érzi költészete szerves-hú jellemzőjének. Egyéb szervességek és pontosságok mellett, persze. Ám hagyjuk ennek erőltetését.

KETTŐSSÉGEK: NYELVHASZNÁLAT ÉS TÉMA

Pintér költészetét ez az összegyűjtött-kötet meglepő egységnek mutatja. Már 1971-ben megvolt a nyelvhasználat megannyi sajátja, a témakezelés mi-kéntje. Ezen most csodálkoztam el „közelebbről”, valójában úgy előszörre. Hogy „gyöngysor és sebhely” (ciklus címe itt): igen jellemző. A vers címe, szögletes zárójelben a név, *Pintér Lajos*. Érdesség és oldottság párosa a Pintér-költemény (mint alaptípus). Kollokvialis bőség, gazdagság – zökkentések sorozata vele összefonódva. A legkülönösebb: a jellegek fonatszerűsége. Erős lián-kettős, mellyel hatalmas terepeket lehet belengeni.

A világ tárgyait Pintér az előbb említett oldottságukban érzékeli. Ahogy vannak, ahogy „klasszikumukban” azok, amik. Bravúr ott következik, ahol mindezt egy mégis kikökönt idő tárgyi valóságának mutatja, a szépség együtt-hatója ellenére is leltárpontosan.

További alapeleme: a variáció-sor. Észre se vesszük, hol válik téphetetlenül szívóssá, végérvényes-együttesűvé a színesség, a lazaság, a nézetből hogyan lesz tartás, a tartás miként kerekül „világ-látássá”. (Sose világnézeté. Hanem a világ egy bizonyos nézetévé.)

Nézet? Drámaiság? Dramatizálás! Párbeszéd zajlik a Pintér-színpadon, és ez igazi forgószínpad. Így adódnak az újabb meg újabb „nézetek”. Kisvilág? Akkor miért tágitotta folyó-szélessé képzetét Kormos István? Ellenben ha csak dramatizálás, jelenetezés lenne a Pintér-vers (az! s mennyire örülünk az így adódó „élvezeteknek”; a maga körében már-már élvhajhászokká tesz min-két ez a líraszerveződés), ha ennyi lenne s főként ez, miért volna oly találat-értékű a Kormos-féle „fehérgesz”?

Realitás-jegyű költészet? Tematikájában az. Ugyanakkor: nyelvhasználata (eleinte egyértelműen kötődve előtte-járók vívmányaihoz . . . Kormoshoz, Nagy Lászlóhoz stb. például az inverziókkal), ez a szó-fonatoság szürreálisá is teszi.

Itt csak az egyik kettősséget emeltük ki. Nyilván (nézetek!) felfedezhetők továbbiak is.

„TOVÁBB”

Különleges értéke a Pintér-világnak, e költőiségnek *maga* az ellentételeztség. Rilke írja, hogy „fáradtságosan . . . a perc rajzához” az ellentét-alap készül. Kiemelem, *készül*. Pintér verse is érezhetően előkészít valamit (nem véletlen a már-már félhosszú-vers formáinak kedvelése, ha a „hossz” legrövidebbje felé hajlik is a méret általában), tehát a *drámai* jelzót az *epikussal* is fölcserélhetnénk. Kedvelem a lírában a próza afféle elemeit, melyek már-már

történéseket mondanak el. De csak átderengetve. Vagyis a nyelvszerkezeti szürrealizmussal (árnyalatnyíjjával!) párban, egymást kiegészítve, fölerősítve.

A nyelvi jelenetkezés eszköztét észre kell vennünk. A „Pintér Lajos” [zárójelben] című versnél tartunk, kiemelt példánknál. (Egy a sok helyett!) A „Vaddarázs szárnyán röpül a nyár, / vaddarázs szárnyán röpül a nyár” nem adyzmus! Pintér megrészegül egy szépség-elemtől, s joggal. A kép értelme is kettős. Mert igaz, hogy a „vaddarázs” és a „szárnyán” közt nincs picic szókötő jel, tehát nem a nyárnak van netán vaddarázs-szárnya, mégis, ahogy a nyár – például – vaddarázs szárnyán repül, gyakorlatilag parányi képet tágit elvben világszínpad-méretűvé. A nyelv szerepe pedig: a „vaddarázs” d-kettőzése, meg a „szárny” és a „nyár” egybesurranása. Ami Pintérnél különös: verseinek belső világában a nagy hatást szinte sosem „extravaganciákkal” éri el. Hanem – meg-hökkentő módon! – a „legegyszerűbb eszközökkel”.

Mintha fölfedezné, hogy ezekben az eszközökben miként él ott és érvényesülhet (érvényesíthető) a „tovább” parancsa. Az értelemig, a mindenségig... és tovább. Ez már sokkal mélyebb rokonsági kapocs (Szabó Lőrinchez, József Attilához – bizarr páros?), mint a közvetlen, már említett költő-elődök nyelvi-inverziós átsugárzása.

Ez már az önállóság rokon kapcsa.

NÉHÁNY VERS PÉLDÁJA

Elkerülvén az agyonpéldálózást – az ismertető elemzés nehezebb, talán elemibb útját járva, keveset idézve –, talán eljutottunk odáig, hogy három állításunkat is igazolva láthassuk és fenntarthassuk. 1) Miközben Pintér Lajos a kezdetektől máig homogén versérdeklődést tanúsít, vagyis a világ érzékletes jelenségeinek visszafogottan kifejezett abszurditását az életgyönyörűség élvezetével párban „adja”; 2) csakis elkerülvén a „nagy szavak” buktatóit, a (legyenek mégoly szentek is) nem ellenőrizhető fogalmak használatát, azért mégis érinti jócskán a jelentősnek is nevezhető kérdéseket; 3) igen, mindeközben kialakítja a hivalkodásoktól, „túlspéci fikusságoktól” mentes ezt-csak-a pintérlajos-írhatta vershelyzetet-hangzást-logikát.

Saját képződményjellegét teremtett.

Ezt kénytelenek leszünk mindazonáltal pár költemény példáján szemléltetni.

A *Karácsony* kezdése alapkijelentés: „Nem találunk haza többé már soha...” Nem törekszik közben ritmikus sajátosság formázására, mégis eltűri a nem tolvakó belső rímet. Várakozást kelt (lásd: „mégis... a jelentős... kérdések”). Egyszerűen érdekelni kezd(het) minket, vajon hova kellene hazatalálnunk, mi az oka, hogy erre nincs remény. Az úton göröngy, rajta béka (becsendül a képzetbe: „göröngyös béka”, bár ezt Pintér nem írja le), a világ „képzelet... ben”

máris „nagyítva, lefokozva”. Pintér nagy kedvvel, elemi bőséggel és leleménnyel használja az efféle ellentétpárokat. (Emlékezzünk: ellentétek!)

Az igen világos tartalmú, egyértelmű szavak és szófűzések már nem ennyire világos és egyértelmű határon lényegülnek át sokkal megfoghatatlanabb értelembe, sugallatokba. Vagy értelemké, sugallatokká. A szóismétlés („Rendjeleit hozod, ha mégis érkezel” – a világéit! –, „Édeni fáról az almát hozod”), azután a tálca kétszer (az áldozó fejfel rajta, a holdforma pengével, s ott „a megkaszált, szárnyatört fácán . . .” hirtelen), de a tálca még egyszer jön: „tálcán a tengerkék kötényt: / arcod benne hányszor megmostad!” S hozod „a tökforma gumilabdát is”, vele a régi „dekázások” emlékét. Emlékét? Magukat a dekázásokat! Mert ne feledjük, itt karácsony van, most csodák esnek. Ellenben a roszdás szög sem maradhat el, s hozod a kicsi szobát, „a hivatalt, emberek hol / új patkánymaszkot vesznek”. Kezd lefokozódní és felnagyítódní a világ?

A decis pohár a „pálinkás reggel tükre . . .” Ezeket a „rendjeleket” (ismétlődik a szerkezet-szó megint!) tennéd le anyád elé. Megleltük Pintér költészetének még egy kulcs-elemét: szerkezetszó! Természetes, hogy nem csupán szerkezetszavaké a vershordozó felelősség. Szépséges, teljes érvényű képek ugyanígy: „halott isten örli foga között / az égi márványt”. Persze, ez Karácsony, „hullni kezd a hó”.

*

HANGSZÍNEK

Városi ősz című versében (csapkodó vizekkel üzen a tenger most . . .” És ahogy madarak vonulnak nagy sereggel, ez az „égen is madár-tenger”. A szóismétléshez most a motívumfokozás módszere járul. Ahogy a „hulló felhő” mosdatja a háztetőket, ahogy az eső lába lógni szokott, „gyerek láb lóbáz egy padon . . .” A rejtett utalás eszköze! De tovább: „ázott lánycsapat fut át a városon: fut a szél, kergeti őket”.

Ideje észrevételünket közölni: a nyelv sokat emlegetett „rácsát” Pintér Lajos nem formabontó, nem is formai eszközökkel teremti meg. Hanem – meglepetés! – úgynevezett tartalmiakkal. Tematikusakkal. Kitüntető sajátossága ez költészetének.

A darázs más versben is visszatér. (*Tánc-szók a darázs röptére*) A tánc a versé, a soroké, a szakaszoké. Tematikusan is. A darázs „egyszer egy verébkoponyára” száll, „egyszer egy tányér kocsonyára”. El ne feledjük, Pintér kedves eleme a játék. Mintegy a komolyság mellett a „játszani is engedd” jegyében. A kosár „szárnyas”, a boltba épp csak „elröppent” (tejért; realitások). Rejtélyes elemek is adódnak: „jognak házába tejfölért” (is röppent e kosár). Megmaradt Pintérnél a korai gesztusok legjava: ahogy mindennek ellenére felvállal valami

szerepet, s nem a rím lendülete folytán. Íme itt: „Előttem vetkőzik a táj / madárváll házak válla . . . / . . . átvirrasztom / szép álmaitok éjszakáját.” Teljesen képviselhető. Ugyanígy a következő verscím: *A didergő nyár meghódítása*. Ám a makrokozmosznak legalább ily elemiségéig elmegy Pintér verse. Keresve mintegy hitelüket. A mikro-otthonosság ellenére, mely inkább lényege.

TELITALÁLATOSSÁG ÉS ELBESZÉLÉS

Ha csak egy-egy verset tekintek: a fekete tízesek mily sokasága, miközben a vers egésze „innen amoda halad”, valamit „elmond”! (*Medalion*-versében is ott a sötét centrum!)

Az „Istenhegy-versekről” egybeütt már szoltam, így most csak egy-két dolgot az íméti szempont szerint. Megint az ismétlés-technika; a többszöri ráközelítésé. Ahogy a hegyről – madármagasból nézi a várost! – az Országházat, az Akadémiát látja, nyomban átszobrászkodja tömbjeiket. Lesz „Madárház- / országház . . . galambház-akadémia”. Minden a madarak körül „forog”, s mintegy kertben-járás ez az istenhegyi állapot. Pintér az ismétléses ráközelítés mellett kedveli azt az eszközt is, mely egy helyszín makacs megújráztatása. Istenhegy, legutóbb „Clairfontaine”. (Holott „csak” egy franciaországi füzet gyártásának színhelyéről van szó, egy észak-franciaországi alig-városkáról. Neki Tolnai Ottó hozta a füzetet (melybe ír, melybe Új-Zélandból az ilyési nyelvbe, a „zárt e”-be vágjuk vissza), a füzetek sorában rokoni szívvel említem máris az én kártyakönyvem, 280 oldalas vastag frótömb, vásárlásának helye Maisons-Laffitte, Párizs mellett. Az Istenhegy lépcsői, a madártávlatok a „tükör-szilánk” sirályok, a törekeny cinkefejek (melyek emberiek is), íme, a pintéri természet közelképsoraiból néhány.

Mert minden igazi költőnek van saját Természete. Lehet az *Az első hó éjszakája*, lehet lefelé-haladás, lehet ellenirányú kaptatás, lehet szerelmes bolyongás, lehet a költőnek a kezében a kisfia keze éppen. A víz lehet „kocafürdető tó, kacsauztató”. És hogy a tengernek a töredéke is tenger, megtudhatjuk. Az átfedések mellett – analitika. Pintér Lajos épp az újrázásai-val bizonyítja, mennyire analitikus alkat. Is. Közben nem vész el a réven – semmi révén sem! – a természetesség. Sőt, az elméleties analízis lényege is az. Az érzéki élmény. Tájak, nők, napszakok, évszakok, látványok – és maga a látás, a tapintás.

KÉZZELFOGHATÓSÁG

A világháború: „nagykés”. De a családban is villanhat, ó, jaj! A novemberi ködben, az ősz ködében napok, hetek úsznak, házak . . . házak mint szigetek. Vagyis ez kérdés. „Ha szigetek: születésre, elpusztulásra?” Vagy a rezdülések (négyzetre emelve, sőt, köbre, ürméretesre): „Arcodról a rezdüléseket, / ka-

rácsonyi asztal / morzsáit: / összeszedem.” És fontos, hogy az asztal „karácsonyi”, utána, hogy a bor „hajósi”. És a szerelem gyönyörű szavai zárják a kézzelfoghatóság e versét: „. . . vacsorára várok veled, / s azt figyelem: / a kettőtört semmit / vagy tányér pisztrángod / vagy pisztráng tested kínálod”.

Fontos, hogy a toll, mely kifogy épp, „Lumocolor 313 wasserfest”, s helyette pirossal folytatódik a vers (persze, megtudjuk, hogy pontosan „1984. december 3., hétfő” van. „A költők bevonulnak Svédországba,/a költők kivonulnak Svédországból”, értesülünk egyszerre szürrealisztikus, egyszerre verset-szerkesztő, szakaszt-formáló fordulattal. És be a szívekbe, bár ezeken a rajzolt szíveken T. O. „kacag”, ki a szívekből; be a kurvákba, ki a kurvákából. Érzékletesség, a humornak is e kézzelfoghatósága! Jön Rákosi lába, Csokonai, a böllér, vadász és kutya járja az erdőt, borozás esik az újvidéki asztalnál, érdemleg. És zajlik a vonulás: tények, svédek, szívek, cédák és történelem, ökölvívószorító, csak be és ki, és levonulás a végén. Gyönyörű fanyarság ez a végső: a ki és a be – úgy hangzik, mint a lelépés párosa.

Az elmúlásé.

REZDÜLÉSEK, MÉG; VÉGKÉPP A SZÍV DOLGAI

„Félárbocon a szavak”, tányéron „gesztenye, / dió, noszpolya. / Mind jó borkorcsolya”. A jégverte, megremegő faágak: szárnyak. A gyerekek a kártya „karcú tornyait” építik fel. Bontakozik a pintéri világ, csak egy dolgozatnyi olvasatra is? Remélem.

„Ráfér még egy piros ás: a tavasz . . .” Felejtjük is, kártyáról van szó „csupán”. „Rajza lányka, rajta sárga kalap . . .” Pintér költőszeme biztos válogató. Nem csak úgy szemezget egyszerűen a „nagy fürtről”. Madárbiztonsággal csípi ki, ami neki kell. Ami a versnek.

Elméleti fontolgatás csak, megvan-e Pintér költő-tudatában, a fél-eszmélet csodás állapotában „előre” valami tágabb elképzelés az épp születő versről, vagy az elemek egymást sarjasztják, kériki, „lehhívják”. A világ összefüggései még ma is teljeseek lehetnek: „Pálinka mellé étel is kerül, / s morzsáit a gyerekek / a hóra kiszórják: / piciny széncinkék, egyetek. / S felhangzik a cinke-csirip . . .” Rezdülések és morzsák.

A szív dolgai és az érzékletesség elemei.

Ellentétek, tovább. Íme: „Micsoda óra. Se rugója, / se számlapja, se mutatója. / Egy perc. Milyen sok. Egy ezredév: milyen kevés.” S kiderül: „életed” ez az abszurd óra. Vagy az *Ebek és lobogók* egysoros: „Elúznak, kitűznek, elúznak, kitűznek.”

Lehetetlen, hogy ne a fekete és a fehér motívumával fejezzük be rövid szemlénket e teljességig jutott költészetről. A vers címe maga *Fekete, fehér*. Tere a tél. Mi lenne más.

„Tanyák. Csak pajták, ólak. Nincs templom:
megyünk a fák tornyai iránt.”

S ez a fehér nyár az élet s a halál. A legnagyobb végletek gyűjtője. Ellenben oly konkrét minden. Annyira rálátni. Honnét?

„. . . ott visz egy táska egy kisdíakot! Engem.”

Szemrebbenés nélkül mondom, hogy az ellentét, a ráismétlés, már szinte motívumként, önálló tárgyként itt van ebben a versben is.

Íme, egy költő, aki hivatásának mesterség-eszközeit világi tárgyakká tudta tenni. Tanyavilággá és esti várossá, itt nyílnak rím-félék ablakai, itt érik egymást a fák, a fák, itt váltakozik sárga téllel fehér kalap a kitűzött kártyalapon. Válik kompozícióvá a szív, dobogássá a kompozíció.